

Dušan MEDIN*

NORMATIVNI I INSTITUCIONALNI OKVIRI ZAŠTITE KULTURNE BAŠTINE U CRNOJ GORI: ISTORIJSKI PREGLED I SAVREMENE PRAKSE

Apstrakt: Predmet istraživanja u ovom radu odnosi se na kulturnu baštinu Crne Gore, posmatranu kroz prizmu normativnih i institucionalnih okvira. Kako bi se odnos prema kulturnoj baštini na ispravan način sagledao u savremenom kontekstu, bilo je neophodno predstaviti ga u svjetlu istorijskog osvrta. U radu će biti riječi i o aktuelnoj legislativi, propisima koji u cjelosti ili fragmentarno tretiraju pitanja od značaja za kulturnu baštinu — od Ustava (2007), zakona i ratifikovanih međunarodnih konvencija do podzakonskih akata. Prikazaće se i razgranata javna (državna/opštinska) institucionalna mreža, koja se u većem ili manjem opsegu na različite načine bavi zaštitom kulturne baštine: organi državne uprave, organi lokalne samouprave, a naročito nacionalne i opštinske ustanove kulture. Usljed raznovrsnosti i kompleksnosti ove teme, u radu ćemo se zadržati na javnom sektoru i pomenutim institucionalnim okvirima, dok će u najvećoj mjeri izostati osvrt na ostale značajne aktere u domenu zaštite kulturne baštine u Crnoj Gori, poput onih u sferi obrazovanja, nauke, religije, medija, preduzetništva, NVO sektora, kolekcionara, pojedinaca i slično.

Ključne riječi: *zaštita kulturne baštine, kulturne politike, legislativa, državna uprava, lokalna samouprava, javne ustanove kulture, Crna Gora*

Kulturna baština, njena zaštita i valorizacija, zbog važnosti koju imaju za društvo, kolektivne pa i lične identitete, svijest o sebi i o (sopstvenoj) prošlosti, u fokusu su posebne pažnje svake države i njenih zakonskih i

* Dušan Medin, Diplomirani arheolog, master menadžer u kulturi i medijima i doktorand arheologije. Saradnik u nastavi na Fakultetu za kulturu i turizam Univerziteta Donja Gorica u Podgorici (dusan.medin@gmail.com)

institucionalnih mehanizama.¹ Usljed obima i kompleksnosti teme, u ovom radu biće predstavljen samo javni segment sistema zaštite, s obzirom na njegov značaj kao stuba normativne i institucionalne zaštite u Crnoj Gori u prošlosti i danas. Osvrnućemo se i na aktuelne propise u domenu zaštite baštine,² organe državne uprave i lokalne samouprave koji se ovim pitanjima bave, a naročito na javne ustanove koje djeluju na nacionalnoj (državnoj) i lokalnoj (opštinskoj) kulturnoj sceni. No, da bi se bolje razumio postojeći sistem normativne i institucionalne zaštite kulturne baštine u Crnoj Gori, neophodno je prethodno pružiti uvid u njen istorijski razvoj.³

¹ Srdačno zahvaljujem prof. dr Dragani Radojičić, prof. dr Marijani Kokanović Marković, Dobrili Vlahović i Predragu Malbaši na korisnim sugestijama i komentarima prilikom pisanja rada.

² U izdanju Narodnog muzeja Crne Gore 2019. štampan je *Priručnik: Zbirka osnovnih i srodnih propisa za muzejsku, arhivsku i bibliotečku djelatnost*, s dijelom važećih zakona, pravilnika, uredbi i uputstava u oblasti navedenih i srodnih djelatnosti, koji su priredili dr Anastazija Miranović, Predrag Malbaša i Aleksandar Berkuljan.

³ Značajniji radovi i publikacije, koji, između ostalog, tretiraju i pitanje istorijata zaštite kulturne baštine u Crnoj Gori i Jugoslaviji, korišćeni i prilikom pisanja ovog članka, jesu: Драгићевић, Ристо Ј., „Државни музеј на Цетињу”, *Историјски записи XIII*, 1–2, Титоград, 1957, 62–98; Томић, Стеван, *Правна заштита споменика у Југославији*, Савезни институт за заштиту споменика културе, Београд, 1958; Томић, Стеван, *Правни систем заштите споменика културе у СФР Југославији: збирка савезних, републичких и међународних прописа*, Стална конференција градова Југославије, Секција за заштиту споменика културе, Београд, 1968; Јовановић, Мiodrag, *Заштита споменика културе* (ауторизована скрипта за студенте Филозофског факултета УБ), Београд, 1976; Радојковић, Бојана, „Покретни споменици културе и њихова заштита”, *Сјарине Црне Горе VI*, Цетиње, 1978, 33–38; Лакић, Зоран, „Политика заштите културног наслеђа у НОР-у”, *Сјарине Црне Горе VI*, Цетиње, 1978, 107–112; Вујошевић, Станислав, „Улога музеја у служби заштите споменика културе у Црној Гори”, *Сјарине Црне Горе VI*, Цетиње, 1978, 125–131; Krstić, Branislav, Pajović, Dušan, *Zakonodavstvo urbanizma, arhitekture, baštine, čovjekove sredine, prostornog uređenja*, Научна књига, Београд, 1987; Бргуљан, Владимир, „Зачеци споменичког права у средњовјековним приморским градовима Котору и Будви”, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru XXXIX–XL*, Котор, 1991/1992, 229–238; Вујошевић, Станислав Р., „Проблеми заштите покретних споменика културе у Црној Гори”, у: Мијовић, Павле (ур.), *Заштитна споменика културе у Црној Гори: Радови са савјештовања: Титоград, 27. мај 1986. и 8. и 9. октобар 1987*, Црногорска академија наука и уметности, Подгорица, 1992, 53–84; Бргуљан, Владимир, *Извори споменичког права у Југославији*, Службени гласник, Београд, 2000; Марковић, Чедомир, „Заштита споменика културе у Црној Гори (историјат развоја, садашње стање, перспектива)”, *Библиографски вјесник* 1–2–3, Цетиње, 2005, 67–84; Бргуљан, Владимир, *Споменичко право*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 2006; Krstić, Branislav, *Zakonodavstvo arhitektonske baštine*, Републички завод за проучавање споменика културе Србије, Београд, 2006; Marković, Čedomir, *Arheologija Crne Gore*, CID, Podgorica, 2006; Malbaša, Predrag (ur.), *Stanje*

POČECI ORGANIZOVANE ZAŠTITE KULTURNE BAŠTINE NA TERITORIJI DANAŠNJE CRNE GORE DO PRVOG SVJETSKOG RATA

Zaštita kulturne baštine, odnosno raznih pokretnih i nepokretnih starina, na teritoriji današnje Crne Gore (ali i šire) ima korijene koji se mogu pratiti još od vremena poznog srednjeg i ranog novog vijeka.⁴ Tada su nastajali različiti dokumenti poput povelja, statuta primorskih gradova⁵ i dru-

kulturne baštine Crne Gore, Ministarstvo kulture i medija, Podgorica, 2006; Samardžić, Tijana, Malbaša, Predrag (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, Pomorski Muzej Crne Gore, Kotor, 2008; Samardžić, Tijana, Malbaša, Predrag (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, Pomorski Muzej Crne Gore, Kotor, 2008; Malbaša, Predrag, Samardžić, Tijana (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga: 3: Međunarodni propisi*, Pomorski muzej Crne Gore, Kotor, 2008; Roganović, Stanko, *Otuđivanje kulturnih dragocjenosti iz Crne Gore*, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Matica crnogorska, Zagreb–Podgorica, 2008; Popadić, Milan, *Vreme prošlo u vremenu sadašnjem: Uvod u studije baštine*, Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015; Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 1. Papa je 1462. zabranio rušenje antičkih gradova”, *Pobjeda* 18294 (26. novembar 2016), Podgorica, 2016, 20; Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 2. Zidove Biljarde krasilo je mnoštvo sablji i mačeva”, *Pobjeda* 18295 (27. novembar 2016), Podgorica, 2016, 19; Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 3. Kako je antički sarkofag donešen u prijestonicu”, *Pobjeda* 18296 (28. novembar 2016), Podgorica, 2016, 14; Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 4. Prvo istraživanje Duklje preuzeo je Kovalevski”, *Pobjeda* 18297 (29. novembar 2016), Podgorica, 2016, 21; Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 5. Vuk Karadžić je iznio puno rukopisnih knjiga”, *Pobjeda* 18298 (30. novembar 2016), Podgorica, 2016, 23; Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 6. Mauzolej Danilu, jedan od rijetkih koji je preživio”, *Pobjeda* 18299 (1. decembar 2016), Podgorica, 19; Медин, Душан, „Прилог познавању правног оквира заштите и очувања културне баштине у Црној Гори до Другог свјетског рата”, у: Митровић, Јован (ур.), *Учењаци старијих, археолози: Археологија у свјетлу савремене историје* (зборник радова), Српско археолошко друштво, Београд, 2019, 21–54; Medin, Dušan, Vlahović, Dobrila, „Spomen-obilježja u Crnoj Gori s osvrtom na normativnu i institucionalnu zaštitu”, *Limes plus: časopis za društvene i humanističke nauke* XVI, 1–2/2019, Beograd, 2019, 131–147.

⁴ Opširnije u feljtonima Predraga Malbaše „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918” (*Pobjeda*, 2016), kao i u radu: Медин, Д., „Прилог познавању правног оквира заштите и очувања културне баштине у Црној Гори до Другог свјетског рата”, 21–54.

⁵ Detaljnije o odredbama srednjovjekovnih statuta gradova Kotora i Budve, te obližnjeg Dubrovnika, koje se odnose na pitanja od značaja za starine, vidjeti u: Бргуљан, В., „Зачеци споменичког права у средњовјековним приморским градовима Котору и Будви”, 229–238; Бргуљан, В., *Споменичко право*, 29–33; Krstić, В., *Zakonodavstvo arhitektonske baštine*, 13–44; Бргуљан, В., *Извори споменничког права у Југославији*; Samardžić, Т., Malbaša, Р. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 19–22; Медин,

gih propisa koji su, između ostalog, u određenim djelovima regulisali i odnos prema starinama kao što su građevine, nepokretna i pokretna svjetovna i crkvena dobra i tome slično. U nastupajućim stoljećima sve veće zainteresovanosti za prošla vremena i na našim prostorima se „razvijala svest o velikoj i slavnoj prošlosti”, što je rezultiralo nizom historiografskih radova.⁶

U XIX vijeku, kada se širom Evrope, u skladu s romantičarskim stremljenjima, budilo sve veće interesovanje za nacionalnu prošlost, a ponajviše za period srednjeg vijeka,⁷ na teritoriji današnje Crne Gore vršena su razna skupljanja i istraživanja onoga što bismo danas mogli nazvati kulturnom baštinom. Posebno interesovanje pokazano je prema „narodnom blagu”: običajima, govoru, književnosti, muzici, dok se zanimanje za starine manifestovalo preko skupljanja i proučavanja pisanih izvora i materijalne kulture.⁸ Prikupljena znanja često su bilježena u formi putopisa, hronika, pripovijedanja, zatim stručnih ili popularnih članaka, pa i knjiga, zbirki tekstova ili pjesama.

Priroda mnogih privatnih i javnih djelatnosti često je nalagala stvaranje i rukovanje većim brojem dokumenata, a zatim i njihovo pohranjivanje i čuvanje u okviru prostora u kojem se živjelo i radilo. U tom kontekstu, vladika Petar I Petrović Njegoš (1748–1830) imao je izuzetno značajnu ulogu jer je osnovao Narodnu kancelariju pri Praviteljstvu suda, „u kojoj se vodi organizovana arhivska djelatnost”,⁹ pa je čak uveo i predmetne registre, pošto

Д., „Прилог познавању правног оквира заштите и очувања културне баштине у Црној Гори до Другог свјетског рата”, 28–30.

⁶ Палавестра, Александар, *Културни контексти археологије*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, 62.

⁷ *Истио*, 66.

⁸ Među brojnim domaćim, a češće inostranim istraživačima i autorima, koji su ostavili značajnog traga u prikupljanju, proučavanju i objavljivanju, a time i popularizaciji narodne tradicije i književnosti, ne samo tokom romantizma već i u širem vremenskom rasponu, ističu se: Vuk Stefanović Karadžić (1787–1864), Vuk Vrčević (1811–1882), Pavel Apolonovič Rovinski (1831–1916), Marko Miljanov Popović (1833–1910), Franjo Ksaver Kuhač (1834–1911), Valtazar Bogišić (1834–1908), Srećko Vulović (1840–1900), Simo Matavulj (1852–1908), Dionisije Miković (1861–1942), Ludvik Kuba (1863–1956), Savo Nakićenović (1882–1926) i mnogi drugi, dok se u domenu istorije, proučavanja starina, natpisa, arheologije i istorije umjetnosti posebno ističu, među prvima Kirijak iz Ankone (1391–1452), a zatim i Marvo Orbini (1563–1614), Andrija Zmajević (1628–1694), Vasilije Petrović (1709–1766), Ivan Kukuljević Sakcinski (1816–1889), Teodor Momzen (1817–1903), Stefan Mitrov Ljubiša (1822–1878), Đovani Batista de Rosi (1822–1894), Pavel Apolonovič Rovinski (1831–1916), Đorđe Popović Daničar (1832–1914), Frano Bulić (1846–1934), Josip Jelčić (1849–1925), Artur Evans (1851–1941), Ljubomir Stojanović (1860–1930), Mladen Crnogorčević (1863–1902), Džon Artur Raskin Munro (1864–1944), Antonio Baldači (1867–1950), Pjero Stikoti (1879–1953) i još mnoga imena ondašnjeg učenog svijeta.

⁹ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 71, 187–188.

se javljala sve veća potreba za organizovanjem i sistematizovanjem prikupljene građe. Treba imati u vidu i da je njegov prethodnik vladika Sava Petrović (1792–1782), „prema nekim saznanjima, sakupljao i čuvao starine, prepisivao ili davao prepisivati stare povelje, osobito povelje o manastirskim imanjima”.¹⁰

Po ugledu na elitu većih i razvijenijih evropskih centara i ovdašnji društveni slojevi, koji su to sebi mogli da priušte, nerijetko dolazeći iz redova crkve, počeli su da se interesuju za kolekcionarstvo¹¹ i da prikupljaju različita pokretna dobra poput knjiga, umjetnina, relikvija, elemenata iz prirode, oružja, trofeja iz bitaka... Ponekad su ih i izlagali, čineći ih dostupnim za posjetioce, kao što je to, na primjer, radio vladika Petar II Petrović Njegoš (1813–1851) u prostorijama Biljarde za službeni i dnevni boravak.¹² Stoga se među prvim većim kolekcijama predmeta i knjiga u Crnoj Gori smatraju upravo navedene, oformljene u vladicihnoj rezidenciji,¹³ sagrađenoj 1838, iako je poznato da su se već tokom vlasti mitropolita Petra I riznice obogatile „brojnim ratnim trofejima iz borbi sa Turcima i Francuzima”.¹⁴

U Knjaževini Crnoj Gori, za vrijeme vlasti Danila I (1826–1860), postojala je na Cetinju i zbirka naoružanja, a knjaz je vodio računa i o blagu Cetinjskog manastira, određivši u Biljardi prostor za crkvene i bogoslužbene predmete poput odeždi, mitri, krstova, jevanđelja, panagija.¹⁵ Narodna

¹⁰ Вујошевић, С., „Проблеми заштите покретних споменика културе у Црној Гори”, 62.

¹¹ Медин, Д., „Прилог познавању правног оквира заштите и очувања културне баштине у Црној Гори до Другог свјетског рата”, 30 (са старијом литературом). Више о феномену и примјерима колекционарства у раном модерном добу на простору Балкана и шире: Палавестра, А., *Културни контексти археологије*; Калјанас, Аднан, *Историја археологије: У потрази за прошлосту*, Универзитет у Сарајеву, Сарајево, 2014; Новковић, Предраг, *Историја археологије и новим земљама Југоисточне Европе*, Универзитет у Сарајеву, Сарајево, 2015; Јокановић, Милена Б., *Кабинетни чудеса у свјету уметности: Уједињена историјских модела колекционирања у савременој уметничкој пракси* (докторска дисертација), Београд, 2017. Међутим, вјековима раније, дворови, религијске институције и ријетки imuћнији појединци сакупљали су и ширили своје фондове књига, списа и предмета. Познато је и да су ризнице и фондови при вјерским објектима и институцијама, упркос ратовима, пустошењима и природним непогодима, до данас сачували обиле покретне културне баштине, посебно Которска бискупија, Митрополија црногорско-приморска и Исламска заједница.

¹² Малбаша, Р. (ur.), *Станје културне баштине Црне Горе*, 72. Више о странастима владике Петра II према умјетности, као и импресијама током посјета италијанским колекцијама и музејима видјети у: Брајовић, Саша, *Нjegoшево велико путовање: Медитације о визуелној култури Италије*, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 2015.

¹³ Драгићевић, Р., „Државни музеј на Цетињу”, 64. Народни музеј Црне Горе, <http://www.mnmuseum.org/Info.htm> (приступ: 30. мај 2020).

¹⁴ Исто, 71.

¹⁵ Медин, Д., „Прилог познавању правног оквира заштите и очувања културне баштине у Црној Гори до Другог свјетског рата”, 33 (са старијом литературом).

skupština sprovela je „financijalnu reformu” 1868. godine, koja se odnosila, između ostalog, i na definisanje pitanja u vezi s brigom o crkvenim imanjima i njihovom vlasništvu, imovinom države, dvorom, narodnim zgradama, riznicom „u koju dolazi historičko oružje i ostale dragocjenosti”,¹⁶ te se „može smatrati prvim zakonskim aktom koji se djelimično odnosi na zaštitu spomeničke kulture u Crnoj Gori”.¹⁷ Na Cetinju je 1870. formirana Laboratorija, svojevrsni vojni muzej sastavljen od prikupljenog naoružanja iz čestih ratova koje je Crna Gora vodila uglavnom s Osmanlijama.¹⁸

I sâm sklon književnosti i poštovalac umjetnosti, knjaz Nikola I (1841–1921) brinuo je o razvoju i njegovanju kulture i očuvanju zaostavštine. Za vrijeme njegove vladavine donijeti su značajni propisi i otvorene institucije, a obavljena su i prva (arheološka) iskopavanja lokaliteta u Crnoj Gori — na Duklji 1890. godine.¹⁹ Sve navedeno, kao i niz drugih vanjskih i unutrašnjih političkih, društvenih i kulturnih faktora, doprinijelo je da navedeni fenomeni i procesi postanu na određeni način preteča, ali i savremenost prvim crnogorskim aktima i državnim institucijama u domenu čuvanja, zaštite i izlaganja napisanih, stvorenih ili otkrivenih dobara.

Knjaz Nikola donio je 1893. odluku da se osnuje Državna biblioteka i u te svrhe odvojio novac i knjige, smjestivši je u Zetski dom.²⁰ Avgusta 1895, prema „najvišem nalogu Njegovoga Visočanstva Knjaza i Gospodara”, donijeto je Uputstvo za uređenje Državne arhive s ciljevima: „sačuvati spise od unutrašnje truleži i spoljašnje propasti; urediti ih tako, da se mogu lako pregledavati, rukovati s njima, kontrolisati ih i koristovati se s istijema”.²¹ Rad Državne arhive bio je pod direktnim nadzorom knjaza crnogorskog.²² Tokom 1896. donijet je Zakon o Knjaževskoj crnogorskoj Biblioteci i Muzeju, čime je omogućeno formiranje Državne biblioteke i muzeja, koji će biti locirani u Zetskom domu.²³ Fondovi navedenih, ali i drugih institucija kulture koje su u međuvremenu formirane znatno su stradali u stihiji Prvog svjetskog rata, a mnogi predmeti zauvijek su odneseni iz Crne Gore.²⁴

¹⁶ Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 29.

¹⁷ Roganović, S., *Otuđivanje kulturnih dragocjenosti iz Crne Gore*, 10.

¹⁸ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 14, 72.

¹⁹ Marković, Č., *Arheologija Crne Gore*, 20–21.

²⁰ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 116.

²¹ Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 32–34.

²² Драгићевић, Р., „Државни музеј на Цетинју”, 71.

²³ Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 34. Međutim, treba pomenuti da je još 1879. godine predlagano osnivanje ove ustanove, vidjeti: Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 72.

²⁴ Roganović, S., *Otuđivanje kulturnih dragocjenosti iz Crne Gore*.

U OKVIRIMA ZAJEDNIČKE DRŽAVE: ODNOS PREMA KULTURNOJ BAŠTINI U RAZLIČITIM DRŽAVNIM UREĐENJIMA (1918–2006)

Po završetku rata, u novoformiranoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevini Jugoslaviji od 1929, i pored niza pokušaja, državi nije pošlo za rukom da donese zakon kojim bi regulisala pitanja zaštite starina i muzeja na državnom nivou, već su ovu oblast djelimično doticali drugi, manje ili više srodni propisi iz oblasti građevinarstva, šuma i slično.²⁵

Na Cetinju, administrativnom centru tadašnje Zetske oblasti, 1926. počeo je da radi Državni muzej, prethodnik Narodnog muzeja Crne Gore, koji je sa držao fond dinastije Petrović Njegoš. Imao je u posjedu i brojne knjige, koje su činile okosnicu muzejske Biblioteke iz koje će se docnije razviti nacionalna biblioteka,²⁶ a osnovano je i Arhivsko odjeljenje Muzeja „da bi se sačuvala dvorska arhiva i arhivska građa Državne arhive”.²⁷ Njegov rad detaljnije su određivala Pravila o uređenju Državnog muzeja na Cetinju izdata 7. septembra te godine.²⁸

Krajem tridesetih godina prošlog vijeka u Boki Kotorskoj osnivaju se dva značajna muzejska centra: muzej u Perastu februara 1937, a istog mjeseca naredne godine i zbirka Bokeljske mornarice u Kotoru (koja je baštiniła tradiciju kolekcije bratovštine Bokeljske mornarice još od osamdesetih godina XIX vijeka), iz koje će se kasnije razviti Pomorski muzej Crne Gore.²⁹ U ovoj deceniji doći će i do otkrića značajnih nalaza i lokaliteta u Risnu i Budvi, čime će se značajno upotpuniti slika o antičkoj prošlosti ne samo ovih naselja već i cijelog Crnogorskog primorja.³⁰ I u Drugom svjetskom

²⁵ Krstić, B., *Zakonodavstvo arhitektonske baštine*, 51–59; Бргуљан, В., *Споменичко право*, 41–44; Медин, Д., „Прилог познавању правног оквира заштите и очувања културне баштине у Црној Гори до Другог свјетског рата”, 42–48.

²⁶ Predrag, M. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 72, 83, 116.

²⁷ *Isto*, 188.

²⁸ Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 64–65.

²⁹ Predrag, M. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 72; *Bokeljska mornarica: 1210 godina istorije, duhovnosti i kulture* (katalog izložbe), Pomorski muzej Crne Gore, Kotor, 18. Pomorski muzej Crne Gore, <http://www.museummaritim.com/mn/> (pristup: 30. maj 2020). Vijek ranije na ovoj teritoriji oformiće se jedna od prvih biblioteka na primorju, i to u Risnu 1835, nakon čega je u cijeloj Boki uslijedilo pokretanje biblioteka (knjižnica) s čitaonicama koje su jačale slovenski identitet i hranile narodni preporod u okviru Austrougarske monarhije, zbog čega su i bile na čestom udaru vlasti, vidjeti: Bajo, Jasmina, „Pregled istorijata bibliotekarstva u Kotoru”, u: Mitrović, Katarina (ur.), *Knjiga o Kotoru: Kolekcija novih tekstova o istoriji najzagonetnijeg grada na Jadranu*, Magelan Press, Beograd, 2014, 116–117.

³⁰ Marković, Č., *Arheologija Crne Gore*, 21–22; Medin, Dušan (prir.), *Radovi o antičkoj Budvi: 1938–1940*, JU Muzeji i galerije Budve, Budva, 2018.

ratu koji je u Jugoslaviji otpočeo proljeća 1941. postradaće mnogi spomenici, a brojne kolekcije biće opustošene ili uništene.

Od 1945. u novom državnom i administrativnom ustrojstvu, s drugačijom ideologijom i vizijama razvoja i prosperiteta države i društva, bilo je neophodno intenzivno promišljati o kulturnim politikama i aktivno raditi na donošenju propisa kojima bi se one realizovale.³¹

Prvi pravni akt kojim je iskazan „odnos jugoslovenske narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije prema zaštiti najvrednijih predmeta, odnosno stvari u kulturnoj baštini”³² jeste Odluka o zaštiti i očuvanju kulturnih spomenika i starina („Sl. list DFJ”, br. 10/45) od februara 1945, koja je kratko važila, do donošenja prvog Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnjačkih retkosti iste godine („Sl. list DFJ”, br. 54/45). Od 1945. do perioda neposredno nakon obnavljanja nezavisnosti Crne Gore, na snazi su bili sljedeći značajniji propisi, koji su na saveznom odnosno republičkom nivou direktno ili posredno tretirali različite segmente nasljeđa:³³ pomenuti Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnjačkih retkosti („Sl. list DFJ”, br. 54/45), Opšti Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih retkosti („Sl. list FNRJ”, br. 81/46), Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti u NR Crnoj Gori („Sl. list NRCG”, br. 04/49), Opšti Zakon o državnim arhivima („Sl. list FNRJ”, br. 12/50), Zakon o državnim arhivima („Sl. list FNRJ”, br. 27–28/51), Opšti Zakon o zaštiti spomenika kulture („Sl. list FNRJ”, br. 17/59), Zakon o zaštiti spomenika kulture („Sl. list NRCG”, br. 36/60, „Sl. list SRCG”, br. 12/65), Zakon o muzejima („Sl. list NRCG”, br. 16/61, 21/61, „Sl. list SRCG”, br. 12/65, 22/65), Zakon o bibliotekama („Sl. list NRCG”, br. 23/62, „Sl. list SRCG”, br. 12/65, 22/65, 26/65), Zakon o

³¹ Detaljnije o kulturi i kulturnim politikama Crne Gore u poslijeratnom periodu: Papović, Dragutin, „Ciljevi i rezultati kulturne politike SR Crne Gore”, *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 59, Podgorica, 2014, 171–224; Rastoder, Šerbo, „Umjesto uvoda”, u: Rastoder, Šerbo, Adžić, Novak, *Moderna istorija Crne Gore 1988–2017: Od prevrata do NATO pakta. Knjiga I*, Daily Press — Vijesti, Podgorica, 2020, 45–50.

³² Бргуљан, В., *Споменичко право*, 45.

³³ Popis ne sadrži podatke o zakonima u izmjenama i dopunama zakona, već su oni integrirani u navedenim brojevima službenih listova, a usljed brojnosti propisa koji su važili u ovom periodu, izostali su i zakoni o ratifikaciji međunarodnih dokumenata, kao i nacionalni propisi nižeg reda (pravilnici, uredbe, odluke itd.). Integralne verzije starih propisa u domenu kulture i kulturne baštine koji su važili u Crnoj Gori u Jugoslaviji, objavljene su u sljedećim izdanjima: Бргуљан, В., *Извори сјоменичкој њрава у Југославији*, 2000; Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*; Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*; Malbaša, P., Samardžić, T. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 3: Međunarodni propisi*, a može im se pristupiti i preko digitalnih platformi (Službeni list Crne Gore, Katalog propisa: Enciklopedija crnogorskih propisa i slično).

arhivima i zaštiti arhivske građe („Sl. list NRCG”, br. 13/63, „Sl. list SRCG”, br. 12/65, 22/65, 19/67), Zakon o grobljima, grobovima i drugim spomenobilježjima jugoslovenskih boraca („Sl. list SRCG”, br. 08/64, 27/76 i 14/78), Opšti Zakon o arhivskoj građi („Sl. list SFRJ”, br. 48/64), Zakon o usklađivanju sa Ustavom Socijalističke Republike Crne Gore propisa o ustanovama koje su osnovali republički organi („Sl. list SRCG”, br. 12/65), Osnovni Zakon o zaštiti spomenika kulture („Sl. list SFRJ”, br. 09/65), Zakon o usklađivanju Uredbe o osnovanju Opšteg muzeja u Cetinju sa Ustavom Socijalističke Republike Crne Gore („Sl. list SRCG”, br. 12/65), Zakon o spomenicima i spomen-obilježjima, istorijskim događajima i ličnostima („Sl. list SRCG”, br. 26/71, 10/72, 06/88, 29/89, 39/89, „Sl. list RCG”, br. 48/91, 17/92, 27/94, 30/04), Zakon o kinematografiji („Sl. list SFRJ”, br. 20/73, 17/79, 17/90), Zakon o grobljima i grobovima boraca u inostranstvu („Sl. list SFRJ”, br. 29/73, 29/76), Zakon o obeležavanju i održavanju grobalja i grobova pripadnika savezničkih armija i drugih stranih armija na teritoriji Jugoslavije („Sl. list SFRJ”, br. 60/75), Zakon o zaštiti spomenika kulture („Sl. list SRCG”, br. 16/77), Zakon o muzejskoj djelatnosti („Sl. list SRCG”, 26/77, 30/77, 33/89, „Sl. list RCG”, 48/91, 17/92, 27/94), Zakon o bibliotečkoj djelatnosti („Sl. list SRCG”, br. 16/77, 02/89, 29/89, 39/89, „Sl. list RCG”, br. 27/94), Zakon o arhivskoj djelatnosti („Sl. list SRCG”, br. 11/78, 13/78), Zakon o obnovi i revitalizaciji starih gradova postradalih u katastrofalnom zemljotresu od 15. aprila 1979. godine („Sl. list SRCG”, br. 10/84 i 19/86), Zakon o zaštiti spomenika kulture („Sl. list RCG”, br. 47/91, 17/92, 59/92, 27/94, „Sl. list CG”, br. 25/10), Zakon o obnovi spomeničkog područja Kotora („Sl. list RCG”, br. 47/91), Zakon o arhivskoj djelatnosti („Sl. list RCG”, br. 25/92, 59/92, 06/94, 27/94) i Zakon o kinematografiji („Sl. list RCG”, br. 45/93, 27/94, 45/05, 73/06).

U skladu s navedenim ciljevima kulturnih politika tadašnje države i zakonodavnim sistemom koji je uspostavljen osnivaju se nove institucije kulture, pa će tokom druge Jugoslavije brojna manja i veća naselja dobiti svoj prvi muzej, biblioteku, čitaonicu, arhiv, ali i dom kulture, pozorište, bioskop, galeriju.³⁴ Postojanjem i radom ovih institucija trebalo je obuhvatiti široki spektar stručnog i naučnog djelovanja u domenu zaštite kulturne (i prirodne) baštine: od sakupljanja i čuvanja knjiga, dokumenata i pokretnih predmeta, preko arheoloških iskopavanja, konzervacije i fizičke zaštite lokaliteta i objekata, do formiranja institucija nauke i prosvjete koje će se ovim pitanjima baviti.

³⁴ U ovom dijelu rada veću pažnju usmjerićemo na republičke institucije, odnosno na one iz kojih će kasnije izrasti nacionalne, nego na znatno brojnije ustanove lokalnog (zavičajnog) i regionalnog tipa.

Već 1946. u okviru Muzeja na Cetinju osnovana je Zemaljska centralna biblioteka, koja se krajem godine izdvojila kao samostalna institucija.³⁵ U ovom gradu je 1948. osnovan Zavod za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture i prirodnih rijetkosti,³⁶ čime je prvi put i nominalno dat značaj konzervatorskoj djelatnosti kao integralnom dijelu procesa zaštite nasljeđa. Početkom jula iste godine osniva se, takođe na Cetinju, Institut za proučavanje istorije crnogorskog naroda, kasnije preimenovan u Istorijski institut Crne Gore, koji je danas sastavni dio Univerziteta Crne Gore i lociran je u Podgorici.³⁷ Nasljednik zbirke Bokeljske mornarice, Pomorski muzej u Kotoru, kao takav je uspostavljen 1949. godine,³⁸ kada mu je dodijeljena palata Grgurina za smještaj kolekcije. Iste godine u ovom gradu osnovan je i Arhiv (Istorijski arhiv), prva institucija te vrste u Crnoj Gori, a nedugo zatim i Državni arhiv na Cetinju 1951. godine.³⁹ Na Cetinju su 1950. formirani Umjetnička galerija i Muzej NOB-a, a krajem naredne godine Etnografski muzej i Njegošev muzej.⁴⁰ Zavod je 1960. podijeljen u dvije institucije — Zavod za zaštitu spomenika kulture, koji je ostao na Cetinju, i Zavod za zaštitu prirode, s prirodnjačkom zbirkom, koji se preselio u Titograd.⁴¹ Time je otpočelo, i do danas traje, uglavnom odvojeno tretiranje kulturne i prirodne baštine (prirodnih rijetkosti) različitim propisima i drugačijom institucionalnom zaštitom.⁴² Naredne godine donosi se Uredba

³⁵ Istorija — Nacionalna biblioteka Crne Gore, <https://www.nb-cg.me/me/o-nama/istorija> (pristup: 30. maj 2020).

³⁶ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 14.

³⁷ Istorijski institut Univerziteta Crne Gore, <https://www.ucg.ac.me/objava/org/32/poz/info> (pristup: 30. maj 2020).

³⁸ Odluka o mreži ustanova kulture u oblasti kulturne baštine i stvaralaštva od posebnog interesa za SR Crnu Goru („Sl. list SRCG”, 29/91), u: Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 331. Kao godina osnivanja ovog muzeja na drugom mjestu pominje se i 1955, vidjeti: Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 85.

³⁹ *Isto*, 188. Državni arhiv Crne Gore, <http://dacg.me/o-nama/> (pristup: 30. maj 2020).

⁴⁰ Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 218–219. Narodni muzej Crne Gore, <http://www.mnmuseum.org/> (pristup: 30. maj 2020).

⁴¹ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 14. Prirodnjački muzej Crne Gore, <http://pmcg.co.me> (pristup: 30. maj 2020).

⁴² Poslije donošenja Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti u NR Crnoj Gori („Sl. list NRCG”, br. 04/49) nastajace propisi koji u najvećoj mjeri prirodnu baštinu (prirodnih rijetkosti) tretiraju odvojeno od kulturne baštine: Zakon o zaštiti prirode („Sl. list NRCG”, br. 17/61, „Sl. list SRCG”, br. 12/65), Zakon o zaštiti prirode („Sl. list SRCG”, br. 36/77, 39/77, 02/89, 29/89, 39/89, „Sl. list RCG”, br. 48/91, 17/92, 59/92, 27/94), Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG”, br. 051/08, 21/09, 40/11, 62/13, 06/14) i Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG”, br. 54/16, 18/19). Vidjeti: Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, 173–206. Danas u Crnoj Gori poslove u domenu zaštite prirode i prirodnih dobara vrši Agencija za zaštitu

o osnivanju Arheološke zbirke u Titogradu,⁴³ prve takve institucije u Republici. Uredbom iz 1963. osniva se Opšti muzej na Cetinju, čime prestaju s radom zasebne muzejske institucije (Državni, Njegošev, Etnografski muzej, Umjetnička galerija i Muzej NOB-a) i spajaju se u jednu. Opšti muzej će posebnim zakonskim aktom iz 1965. biti preimenovan u Muzeji Cetinje.⁴⁴ Od posebnog je značaja činjenica da je 1971. donijet Zakon o Društvu za nauku i umjetnost Crne Gore, čime je otvoren put za nastanak Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (1976),⁴⁵ sa sjedištem u Titogradu.

Nakon razornog zemljotresa koji je pogodio Crnogorsko primorje 15. aprila 1979, u Kotoru je 1980. osnovan Opštinski zavod za zaštitu spomenika kulture, koji je od 1992. organizovan kao Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture⁴⁶ za teritoriju kotorske, tivatske i hercegovačke opštine. S obzirom na narastajuće potrebe za stručnim kadrom u domenu zaštite, obnove i izučavanja kulturne baštine Crne Gore, kako zbog posljedica potresa tako i zbog realne potrebe društva za osnaživanjem struke organizovanjem visokoškolske nastave u oblasti umjetnosti i kulture, na Cetinju je 1981, pri Univerzitetu „Veljko Vlahović“, otvoren Kulturološki fakultet, sa dva smjera u domenu konzervacije i restauracije,⁴⁷ koji je radio sve do 1988. godine.⁴⁸

prirode i životne sredine, a nadzor nad zakonitošću i cjelishodnošću rada ovog organa uprave i zakonitošću upravnih akata i drugih upravnih aktivnosti vrši Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore.

⁴³ Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 1: Stari propisi*, 197, 331. Godina osnivanja Arheološke zbirke različito je navedena u literaturi i izvorima, uporediti: Predrag, M. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 21; Papović, D., „Ciljevi i rezultati kulturne politike SR Crne Gore“, 177; Odluka o mreži ustanova kulture u oblasti kulturne baštine i stvaralaštva od posebnog interesa za SR Crnu Goru („Sl. list SRCG“, 29/91); Elaborat Ministarstva kulture Crne Gore o opravdanosti transformacije Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja Crne Gore u Upravu za zaštitu kulturnih dobara i Javnu ustanovu Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje, 2011, 4. Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore — <http://www.ckacg.me/ocentru.html> (pristup: 30. maj 2020).

⁴⁴ Član 1 Zakona o usklađivanju Uredbe o osnivanju Opšteg muzeja u Cetinju sa Ustavom Socijalističke Republike Crne Gore („Sl. list SRCG“, br. 12/65).

⁴⁵ Crnogorska akademija nauka i umjetnosti — <https://www.canu.me/o-akademiji> (pristup: 30. maj 2020).

⁴⁶ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 14.

⁴⁷ Đurašević Miljić, Dragica, „Nastavno-naučni i pedagoški rad Pavla Mijovića“, u: *Portreti: Pavle Mijović (1914–1996)*, Matica crnogorska, Podgorica, 45. Treba dodati da u Crnoj Gori od tada ne postoje posebni studijski programi koje se bave kulturnom baštinom, već se ona u manjem obimu izučava na državnim i privatnim fakultetima, odnosno njihovim studijama iz oblasti istorije, umjetnosti, arhitekture, književnosti, jezika, sociologije, geografije, turizma itd.

⁴⁸ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 15.

U Titogradu se 1984. osniva Galerija umjetnosti nesvrstanih zemalja „Josip Broz Tito”,⁴⁹ iz koje će 1995. izrasti Javna ustanova Centar savremenih umjetnosti Crne Gore.⁵⁰ Naziv centralne muzejske institucije u Republici 1989. promijenjen je u Narodni muzej Crne Gore,⁵¹ kako se i danas naziva. Zavod za zaštitu spomenika kulture Crne Gore transformisan je 1991. u Republički zavod za zaštitu spomenika kulture,⁵² i kao takav će postojati sve do gašenja, odnosno transformacije 2011. godine u novu instituciju. Od 1992. Državni arhiv se centralizuje i postaje dio državne uprave, pa od tada „određeni propisi za državnu upravu odnose se i primjenjuju i na ovu državnu organizaciju”.⁵³ Javna ustanova Prirodnjački muzej Crne Gore osnovana je 1995. u Podgorici.⁵⁴ Arheološka zbirka Crne Gore reorganizovana je 1998. u Javnu ustanovu Centar za arheološka istraživanja Crne Gore.⁵⁵ U glavnom gradu osnovana je 2000. Javna ustanova Crnogorska kinoteka, prva javna institucija ove vrste u zemlji,⁵⁶ a 2004. i Javna ustanova Biblioteka za slijepe Crne Gore.⁵⁷

⁴⁹ Marović, Milan, „Galerija umjetnosti nesvrstanih zemalja 'Josip Broz Tito'”, *Informatica museologica* 20, 3–4, Zagreb, 1989, 47–48.

⁵⁰ Odluka o osnivanju Javne ustanove Centar savremene umjetnosti Crne Gore („Sl. list RCG”, br. 12/95); Predrag, M. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 86–87; Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, 167–168. Centar savremene umjetnosti Crne Gore, <https://csucg.co.me/> (pristup: 30. maj 2020).

⁵¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o muzejskoj djelatnosti („Sl. list SRCG”, br. 33/89).

⁵² Odluka o organizovanju ustanova u oblasti kulture („Sl. list SRCG”, br. 29/91); Odluka o mreži ustanova kulture u oblasti kulturne baštine i stvaralaštva od posebnog interesa za SR Crnu Goru („Sl. list SRCG”, 29/91); Elaborat Ministarstva kulture Crne Gore o opravdanosti transformacije Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja Crne Gore u Upravu za zaštitu kulturnih dobara i Javnu ustanovu Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje, 2011, 4.

⁵³ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 189; Uredba o djelokrugu državne uprave („Sl. list RCG”, br. 32/92).

⁵⁴ Odluka o osnivanju Javne ustanove Prirodnjački muzej Crne Gore („Sl. list RCG”, br. 12/95); Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 86. Prirodnjački muzej Crne Gore, <http://pmcg.co.me/o-muzeju/> (pristup: 30. maj 2020).

⁵⁵ Odluka o organizovanju Centra za arheološka istraživanja Crne Gore („Sl. list RCG”, br. 33/98); Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, 81–82. Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, <http://www.ckacg.me/> (pristup: 30. maj 2020).

⁵⁶ Odluka o osnivanju Crnogorske kinoteke („Sl. list RCG”, br. 29/00); Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, 168–169; Predrag, M. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 175. Crnogorska kinoteka, <https://kinoteka.me/> (pristup: 30. maj 2020).

⁵⁷ Odluka o osnivanju Biblioteke za slijepe („Sl. list RCG”, br. 64/04); Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, 125–126. Biblioteka za slijepe Crne Gore, <https://www.bzscg.net/> (pristup: 30. maj 2020).

Navedene javne ustanove kulture, posebno one starije, nadživjele su sva društvena previranja i promjene, ratove i tranziciju, kroz koje su prolazile zajedno s državom. Nastavile su svoj rad u okviru Savezne Republike Jugoslavije (1992–2003) i kratkotrajne državne zajednice Srbija i Crna Gora (2003–2006), dočekavši da postoje i da traju i u nezavisnoj državi Crnoj Gori.

NA NOVIM PUTEVIMA: ZAŠTITA KULTURNE BAŠTINE U CRNOJ GORI OD 2006. GODINE

Nakon osamostaljivanja 2006. država je s posebnom pažnjom pristupila kreiranju svojih nacionalnih kulturnih politika, usklađenih sa strateškim ciljevima pozicioniranja države na unutrašnjem i spoljašnjem planu kao građanske, sekularne, multinacionalne i multikonfesionalne profilacije, koja pritom počiva na bogatoj materijalnoj i nematerijalnoj zaostavštini Istoka i Zapada, Balkana i Evrope, Mediterana i kontinentalnog zaleđa. U tom smislu, naročito će važan biti segment snaženja nacionalnog identiteta mlade države koja počiva na viševjekovnim korijenima. Institucije sistema, pa tako i one iz oblasti kulture, pratiće i sprovodiće novu državnu ideologiju i stremljenja uspostavljenih kulturnih politika.

Nekoliko godina prije obnove nezavisnosti Ministarstvo kulture i medija Republike Crne Gore „u nastojanju da javnosti i subjektima odlučivanja predoči stanje i potencijale kulturne baštine u Crnoj Gori, izazove sa kojima se ona u postojećim uslovima suočava, a u cilju definisanja njenog mjesta, uloge, novog načina zaštite i valorizacije primjerenih evropskim standardima, [...] je od 2003. godine težište svog rada stavilo na ovaj značajni kulturni, društveni i državni segment”.⁵⁸ Jedan od rezultata tih težnji jeste publikacija *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, na kojoj je radio veći tim domaćih saradnika, koju je uredio tadašnji pomoćnik ministra Predrag Malbaša, a objavilo Ministarstvo kulture i medija 2006. godine. U predgovoru knjige istaknut je cilj da se „zainteresovanoj, ne samo stručnoj javnosti, omogućiti uvid u cjelinu i suštinu ove problematike, i to u cilju budućeg definisanja politike i sistema zaštite, izrade nove zakonske i podzakonske regulative, uspostavljanja realne i savremeno koncipirane institucionalne organizacije vršenja poslova i obezbjeđivanja uslova za njihovo kreativno ostvarivanje

⁵⁸ Dalje se navodi: „obimnost posla i aktuelnost problematike odredili su metodološki i koncepcijski pristup ovom poslu. Prvo je u toku 2004. i 2005. godine sagledano stanje nepokretne kulturne baštine, tj. nepokretnih spomenika kulture i arheoloških lokaliteta, a potom, tokom 2006, sagledano je stanje pokretne kulturne baštine, i to kroz pregled ostvarivanja arhivske, bibliotečke, muzejske i kinotečke djelatnosti”. Preuzeto iz: Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore* [5].

i razvoj, u skladu sa evropskim normama i standardima”.⁵⁹ Opservacije u ovoj publikaciji mogu se smatrati najavom brojnih izmjena u normativnom i institucionalnom okviru zaštite kulturne baštine u Crnoj Gori koje su nedugo potom i uslijedile.

Godine 2007. donijet je novi najviši pravni akt u zemlji — Ustav Crne Gore („Sl. list CG”, br. 01/07, 38/13), koji se u dva člana direktno odnosi na kulturnu baštinu, i to u članu 77, stav 2: „Država štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti”, te u članu 78: „Svako je dužan da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa. Država štiti prirodnu i kulturnu baštinu”,⁶⁰ nominalno naglašavajući kurs koji država treba da slijedi u odnosu prema nasljeđu.

Proces transformacije „zaštitaraskog” sektora u zemlji i formalno će otpočeti 2008, kad na snagu stupaju tri nova zakona značajna za razvoj kulture i očuvanje kulturne baštine, posvećena kulturi, kinematografiji i spomen-obilježjima. Donošenjem novog zakonskog akta o kulturi „započete su opsežne i temeljne reforme, čiji je bitni segment unapređenje organizacije i programske koncepcije postojećih ustanova kulture, shodno novim potrebama i uslovima djelovanja, radi efikasnog i kvalitetnog vršenja poslova od javnog interesa, a u skladu sa utvrđenim pravilima i standardima”.⁶¹ Time je otvoren put mnogim novitetima u javnom sektoru kulture, od donošenja novih propisa do reorganizacije postojećih i formiranja novih institucija.⁶²

⁵⁹ *Isto*. U ovoj publikaciji predložen je i set konkretnih mjera koje bi trebalo sprovesti, među njima, pod tačkom 1, „reorganizaciju Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja i njom obezbijediti vršenje javnih ovlaštenja i poslova od javnog interesa iz nadležnosti ovih institucija zaštite”, vidjeti: *Isto*, 62–63.

⁶⁰ Ustav Crne Gore („Sl. list CG”, br. 01/07, 38/13).

⁶¹ Detaljnije u Elaboratu Ministarstva kulture Crne Gore o opravdanosti transformacije Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja Crne Gore u Upravu za zaštitu kulturnih dobara i Javnu ustanovu Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje, 2011, 4.

⁶² „Donošenjem Zakona o kulturi 2008. godine započete su opsežne i temeljne reforme [...] Reforme u oblasti zaštite kulturne baštine projektovane su setom novih zakona (Zakon o muzejskoj djelatnosti, Zakon o arhivskoj djelatnosti, Zakon o bibliotečkoj djelatnosti i Zakona o zaštiti kulturnih dobara) koji su stupili na snagu 21. avgusta 2010. godine. Zakonom o zaštiti kulturnih dobara ustanovljene su nove vrste kulturnih dobara, proširen je segment prethodne zaštite i propisane složene procedure uspostavljanja zaštite i sprovođenja konzervatorskih mjera. Istovremeno, ovim zakonom utvrđena je potreba stalnog institucionalnog obavljanja upravnih i stručnih poslova na zaštiti kulturnih dobara. U tom smislu jasno su prepoznati i razgraničeni upravni i stručni poslovi zaštite koje će vršiti organ uprave — Uprava za zaštitu kulturnih dobara i konzervatorski

Nakon dvije godine, 2010. država donosi još četiri zakona, koja će stvoriti novi, moderniji i nešto drugačiji pravni okvir za djelovanje u oblasti zaštite kulturne baštine, a naročito zakonom zaštićenih kulturnih dobara,⁶³ muzejske, bibliotečke i arhivske djelatnosti. Zakonski propisi koji su od tada do danas donijeti, a direktno se tiču kulturne baštine jesu:⁶⁴ Zakon o kinematografiji („Sl. list CG”, br. 14/08, 40/10, 40/11) — prestao da važi 2015. stupanjem na snagu novog Zakona o kinematografiji („Sl. list CG”, 42/15, 84/18), Zakon o spomen-obilježjima („Sl. list CG”, br. 40/08, 40/11, 02/17), Zakon o kulturi („Sl. list CG”, br. 49/08, 16/11, 40/11, 38/12), Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG”, br. 49/10, 40/11, 44/17, 18/19), Zakon o muzejskoj djelatnosti („Sl. list CG”, br. 49/10, 40/11), Zakon o bibliotečkoj djelatnosti („Sl. list CG”, br. 49/10, 40/11), Zakon o arhivskoj djelatnosti („Sl. list CG”, br. 49/10, 40/11) i Zakon o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora („Sl. list CG”, br. 56/13, 13/18, 67/19).

Osim pomenutih zakona, od značaja su i međunarodne konvencije u domenu kulturne baštine koje je Crna Gora nakon 2006. ratifikovala posebnim zakonima o ratifikaciji.⁶⁵ Riječ je o: Zakonu o ratifikaciji Okvirne konvencije o vrijednosti kulturne baštine za društvo („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 01/08), Zakonu o ratifikaciji Konvencije o zaštiti i

poslovi koje će obavljati javne ustanove.” Preuzeto iz Elaborata Ministarstva kulture Crne Gore o opravdanosti transformacije Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja Crne Gore u Upravu za zaštitu kulturnih dobara i Javnu ustanovu Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje, 2011, 9.

⁶³ Stupanjem na snagu ovog propisa izvršiće se i terminološka izmjena kojom će stariji termin „spomenik kulture” biti zamijenjen „kulturnim dobrom”, s tim u vezi: član 142 Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG”, br. 49/10, 40/11, 44/17, 18/19).

⁶⁴ Kao ni prethodni, ni ovaj popis ne sadrži podatke o zakonima o izmjenama i dopunama zakona, već su oni integrisani u navedenim brojevima službenih listova. Takođe, neće se navoditi zakoni koji se samo u fragmentima tiču kulturne baštine, poput Krivičnog zakonika Crne Gore („Sl. list RCG”, br. 70/03, 13/04, 47/06, „Sl. list CG”, br. 40/08, 25/10, 73/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 58/15, 44/17, 49/18, 03/20), Carinskog zakona („Sl. list RCG”, br. 07/02, 38/02, 72/02, 21/03, 31/03, 29/05, 66/06, „Sl. list CG”, br. 21/08, 01/11, 39/11, 40/11, 28/12, 62/13, 71/17), Zakona o inspekcijском nadzoru („Sl. list RCG”, br. 39/03, „Sl. list CG”, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15, 52/16) ili pak Zakona o Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti („Sl. list CG”, br. 14/12), Zakona o državnim simbolima i Danu državnosti Crne Gore („Sl. list RCG”, br. 47/04, 27/07, „Sl. list CG”, br. 73/10, 40/11, 34/19, 47/19), Zakona o izdavačkoj djelatnosti („Sl. list CG”, br. 30/12), Zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica („Sl. list CG”, br. 74/19) i tome slično.

⁶⁵ Još ranije, zajednička država ratifikovala je Konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (1956), Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1974), Konvenciju o zaštiti evropskog arhitektonskog blaga (1991) i druge.

promociji raznolikosti kulturnih izraza („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 03/08), Zakonu o ratifikaciji Konvencije o evropskim predjelima („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 06/08), Zakonu o ratifikaciji Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 04/08, 02/09), Zakonu o ratifikaciji Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 03/09), Zakonu o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti arheološke baštine („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 14/11), Zakonu o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti audiovizuelne baštine („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 14/11) i Zakonu o potvrđivanju UNIDROIT Konvencije o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima („Sl. list CG — Međunarodni ugovori”, br. 03/19).

Kako bi se navedeni zakonski akti, kao i djelatnosti koje definišu, bliže odredili — država je u ovom periodu donijela i više desetina podzakonskih akata u vidu pravilnika i uredbi. Radi se o propisima iz sljedećih oblasti:

a) muzejska djelatnost: Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje muzejske djelatnosti („Sl. list CG”, br. 19/11), Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra muzeja („Sl. list CG”, br. 19/11), Pravilnik o načinu, postupku i rokovima revizije muzejskog materijala („Sl. list CG”, br. 19/11), Pravilnik o sadržini i načinu vođenja registra muzejskih kopija i obrascu sertifikata muzejske kopije („Sl. list CG”, br. 19/11), Pravilnik o načinu vođenja, vrstama i sadržaju dokumentacije o muzejskom materijalu („Sl. list CG”, br. 53/11) i Pravilnik o zaštiti muzejskog materijala i muzejske dokumentacije („Sl. list CG”, br. 53/11); b) bibliotečka djelatnost: Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra biblioteka („Sl. list CG”, br. 20/11), Pravilnik o postupku, rokovima i načinu vršenja revizije bibliotečkih fondova („Sl. list CG”, br. 20/11), Pravilnik o mjerama za čuvanje i zaštitu bibliotečke građe („Sl. list CG”, br. 25/11), Pravilnik o vrsti, sadržaju i načinu vođenja evidencije bibliotečke građe i bibliotečke dokumentacije („Sl. list CG”, br. 29/11), Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje bibliotečke djelatnosti („Sl. list CG”, br. 58/11), Pravilnik o bližim uslovima i načinu vršenja poslova matične bibliotečke djelatnosti („Sl. list CG”, br. 58/11), Pravilnik o nacionalnim standardima za digitalizaciju bibliotečke građe („Sl. list CG”, br. 08/13), Pravilnik o bližim uslovima i načinu izdavanja licence za uzajamnu katalogizaciju („Sl. list CG”, br. 08/13) i Pravilnik o nacionalnim standardima i stručnim uputstvima za obradu bibliotečke građe („Sl. list CG”, br. 46/13); c) arhivska djelatnost: Pravilnik o evidencijama u arhivima („Sl. list CG”, br. 41/11), Pravilnik o načinu i uslovima korišćenja arhivske građe („Sl. list CG”, br. 41/11), Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje djelatnosti specijalnog arhiva („Sl. list CG”, br. 41/11), Pravilnik o sadržaju i načinu izrade

liste kategorija registratorske građe i načinu odabiranja i predaje arhivske građe Državnom arhivu („Sl. list CG”, br. 58/11), Uredba o načinu i uslovima čuvanja javne registratorske i arhivske građe („Sl. list CG”, br. 03/14) i srodni propis — Uputstvo o načinu vršenja kancelarijskog poslovanja („Sl. list CG”, br. 59/19, 03/20); d) konzervatorska djelatnost, opšta oblast o kulturnim dobrima i srodne teme: Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje poslova konzervatorske djelatnosti („Sl. list CG”, br. 19/11), Pravilnik o Registru kulturnih dobara („Sl. list CG”, br. 19/11), Pravilnik o bližim kriterijumima i postupku za utvrđivanje kulturne vrijednosti dobra („Sl. list CG”, br. 41/11), Pravilnik o vrstama, uslovima i načinu vršenja istraživanja, vrstama i sadržini dokumentacije o istraživanjima i sadržaju elaborata istraživanja i zaštite kulturnih dobara („Sl. list CG”, br. 41/11), Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja informacionog sistema kulturnih dobara („Sl. list CG”, br. 56/11), Pravilnik o bližim uslovima i načinu izdavanja odobrenja za privremeno iznošenje kulturnih dobara u inostranstvo („Sl. list CG”, br. 50/13), Pravilnik o bližim uslovima i načinu izdavanja, prestanku važenja i oduzimanja konzervatorske licence, kao i sadržaju i načinu vođenja registra izdatih konzervatorskih licenci („Sl. list CG”, br. 12/18),⁶⁶ Pravilnik o bližim uslovima i načinu izdavanja, prestanku važenja i oduzimanja istraživačke licence, kao i sadržaju i načinu vođenja registra izdatih istraživačkih licenci („Sl. list CG”, br. 12/18),⁶⁷ Pravilnik o zbirkama kulturnih predmeta koji se mogu smatrati nacionalnim blagom država članica Evropske unije („Sl. list CG”, br. 48/13), Pravilnik o bližem sadržaju konzervatorskog projekta za sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnom dobru („Sl. list CG”, br. 61/18), Pravilnik o bližem sadržaju studije zaštite kulturnih dobara („Sl. list CG”, br. 66/18), Pravilnik o obrascu, sadržini i načinu vođenja evidencije o prodaji antikviteta i umjetnina („Sl. list CG”, br. 48/13); e) oblast spomen-obilježja: Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra i Centralnog registra spomen-obilježja i sadržaju evidencije objekata bespravno podignutih kao spomen-obilježje („Sl. list CG”, br. 37/13); f) ostale oblasti od interesa za zaposlene u djelatnostima kulturne baštine: Pravilnik o vrsti i stepenu stručne spreme, programu i načinu polaganja stručnog ispita i stručnim zvanjima za vršenje poslova konzervatorske, muzejske, bibliotečke i arhivske djelatnosti („Sl. list CG”, br. 22/12, 26/12), Granski kolektivni ugovor za oblast kulture („Sl. list CG”, br. 64/16), Pravilnik o bližim kriterijumima za određivanje troškova izrade pojedinačne procjene uticaja

⁶⁶ Do stupanja na snagu ovog propisa važio je Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje i oduzimanje konzervatorske licence („Sl. list CG”, br. 19/11).

⁶⁷ Do stupanja na snagu ovog propisa važio je Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje i oduzimanje istraživačke licence („Sl. list CG”, br. 19/11).

na baštinu i troškova za rad stručnog tima („Sl. list CG”, br. 37/18, 07/20), Pravilnik o službenoj legitimaciji zaposlenih u Upravi za zaštitu kulturnih dobara („Sl. list CG”, br. 45/19). Treba dodati i aktuelnu Uredbu o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. list CG”, br. 87/18, 02/19, 38/19, 18/20), koja bliže uređuje djelatnost poslovanja i zasebnih organa državne uprave u domenu kulture i baštine — Državnog arhiva Crne Gore⁶⁸ i Uprave za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore,⁶⁹ nad čijom zakonitošću i cjelishodnošću rada nadzor vrši Ministarstvo kulture.

Kao što je istaknuto, donošenje novih propisa u oblasti kulture i kulturne baštine pratile su i promjene u institucionalnoj organizaciji javnog sistema. No, prije toga, pomenimo da je nešto ranije (novembra 2006) formirana Javna ustanova Centar Njegoš, spajanjem dotadašnjih javnih ustanova „Mauzolej Petra II Petrovića Njegoša” (osnovana 1994) i organizacione jedinice Narodnog muzeja Crne Gore — Njegošev muzej (Biljarda na Cetinju i Njegoševa rodna kuća na Njegušima).⁷⁰ U okvirima odredbi novih propisa, već 2011. uslijedilo je pripajanje ove javne ustanove Narodnom muzeju Crne Gore, krovnoj muzejskoj instituciji u zemlji.⁷¹

Nakon mjesec dana doći će i do reorganizacije javnih ustanova u oblasti konzervacije i arheologije, pošto je programom rada za 2011. Vlada Crne Gore predvidjela sljedeće: „reforma institucija kulture koje treba da se bave primjenom Zakona o zaštiti kulturnih dobara iz razloga što je ovim zakonom propisano da upravne i s njima povezane stručne poslove na zaštiti kulturnih dobara vrši specijalizovani organ uprave — Uprava za zaštitu kulturnih dobara, a da se za stručne poslove koji nijesu u nadležnosti Uprave osnuju ustanove za rad konzervatorskih djelatnosti. [...] Zakonom projektovani sistem zaštite kulturnih dobara sadrži obimne, intenzivne i složene poslove i mjere zaštite za čije je sprovođenje potreban efikasan, realan, racionalan, razuđen i razvojno orijentisan institucionalni okvir”. S tim namjerama Ministarstvo kulture, kao organ državne uprave zadužen za poslove u sferi kulture, prethodno je pristupilo izradi Elaborata o opravdanosti transformacije Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog

⁶⁸ Državni arhiv Crne Gore, sa sjedištem na Cetinju, u svom sastavu ima Istorijski arhiv u Kotoru, kao i arhivske odsjeke u više crnogorskih gradova (Podgorica, Nikšić, Cetinje, Herceg Novi, Kotor, Budva, Bar, Ulcinj, Kolašin, Berane, Andrijevića, Bijelo Polje i Pljevlja).

⁶⁹ Uprava za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore smještena je na Cetinju, a ima podrčne jedinice u Kotoru i Mojkovcu.

⁷⁰ Odluka o organizovanju Javne ustanove Centar Njegoš („Sl. list CG”, br. 66/06); Samardžić, T., Malbaša, P. (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, 104–105.

⁷¹ Odluka o organizovanju Javne ustanove Narodni muzej Crne Gore („Sl. list CG”, br. 44/11, 18/14).

zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja Crne Gore u Upravu za zaštitu kulturnih dobara i Javnu ustanovu Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore (mart 2011), sa zadatkom da „obrazloži opravdanost i način transformacije postojećih institucija zaštite kulturnih dobara (Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture i Centar za arheološka istraživanja Crne Gore) u novi institucionalni okvir (Uprava za zaštitu kulturnih dobara i Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore)”.⁷² Tako su 2011. osnovane Javna ustanova Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore⁷³ i Uprava za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore kao jedan od organa državne uprave.⁷⁴

Na osnovu odredbi čl. 36 i 42, a u skladu s članom 103 Zakona o kulturi („Sl. list CG”, br. 49/08, 16/11 i 38/12), u periodu 2011–2013. Vlada Crne Gore donijela je niz odluka o organizovanju postojećih nacionalnih javnih ustanova kulture koje se bave sakupljanjem, očuvanjem i prezentacijom kulturne baštine:⁷⁵ Narodnog muzeja Crne Gore, Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević”, Pomorskog muzeja Crne Gore, Prirodnjačkog muzeja Crne Gore, Biblioteke za slijepe Crne Gore, Crnogorske kinoteke, kao i Centra savremenih umjetnosti Crne Gore. Za razliku od pomenutih javnih ustanova, Državni arhiv Crne Gore od 1992. posluje kao organ državne uprave, kao što je ranije naglašeno.⁷⁶

Osim nacionalnih institucija kulture, u Crnoj Gori trenutno postoje 32 lokalne/opštinske javne ustanove (od čega dva javna preduzeća), koje se bave djelatnostima u oblasti kulturne baštine, kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kao i ostalih društvenih djelatnosti, poput medija i sporta.⁷⁷ Riječ je o sljedećim ustanovama/preduzećima: a) sedam narodnih biblioteka — JU

⁷² Elaborat Ministarstva kulture Crne Gore o opravdanosti transformacije Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja Crne Gore u Upravu za zaštitu kulturnih dobara i Javnu ustanovu Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje, 2011, 4.

⁷³ Odluka o organizovanju Javne ustanove Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore („Sl. list CG”, br. 47/11, 18/14).

⁷⁴ Uredbom o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. list CG”, br. 40/11) predviđeno je postojanje Uprave za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore.

⁷⁵ Detaljnije o ovim ustanovama, kao i njihovoj kadrovskoj strukturi u: Informacija Ministarstva kulture Crne Gore o kadrovskim kapacitetima organa i ustanova koji se bave zaštitom i očuvanjem kulturne baštine, Cetinje, 2018.

⁷⁶ Uredba o djelokrugu državne uprave („Sl. list RCG”, br. 32/92).

⁷⁷ Informacija Ministarstva kulture Crne Gore o kadrovskim kapacitetima organa i ustanova koji se bave zaštitom i očuvanjem kulturne baštine, Cetinje, 2018, 3.

Narodna biblioteka „Radosav Ljumović”, Podgorica, JU Gradska biblioteka i čitaonica „Njegoš”, Cetinje, JU Narodna biblioteka Budve, JU Gradska biblioteka i čitaonica Herceg Novi, JU Narodna biblioteka „Njegoš”, Nikšić, JU Narodna biblioteka „Stevan Samardžić”, Pljevlja i JU Narodna biblioteka Rožaje; b) 10 muzeja / muzeja i galerija — JU Muzeji i galerije Podgorice, JU Muzeji i galerije Nikšić, JU Muzeji i galerije Budve, OJU „Muzeji” Kotor, JU Gradski muzej „Mirko Komnenović” i galerija „Josip Bepo Benković”, Herceg Novi, JU Muzej i galerija Tivat, JU Polimski muzej, Berane, JU Muzej Bijelo Polje, JU Zavičajni muzej Pljevlja i JU Zavičajni muzej „Ganića kula”, Rožaje i c) 15 centara za kulturu / kulturnih centara — JU Centar za kulturu Tivat, JU Kulturni centar „Nikola Đurković”, Kotor, JP Centar za kulturu Ulcinj, JP Centar za kulturu Bar, JU Centar za kulturu Danilovgrad, JU Centar za kulturu Kolašin, JU Centar za kulturu „Nenad Rakočević”, Mojkovac, JU Centar za djelatnosti kulture „Vojislav Bulatović Strunjo”, Bijelo Polje, JU Centar za kulturu Plav, JU Centar za kulturu Berane, JU Centar za kulturu i sport „Mihailo Lalić”, Andrijevića, JU Centar za kulturu Petnjica, JU Centar za kulturu Žabljak, JU Centar za kulturu, sport i medije, Šavnik i JU Centar za kulturu Plužine.

Ministarstvo kulture Crne Gore prvi put je formirano 1991. godine kao poseban organ u Vladi Republike Crne Gore, i to zajedno s resorom sporta (koji se kasnije odvaja u zasebno ministarstvo), a od 2003. pridružje mu se i resor medija,⁷⁸ koji ostaje u okviru ove institucije i danas. U okviru Ministarstva kulture funkcionišu Direktorat za kulturnu baštinu, Direktorat za kulturno-umjetničko stvaralaštvo, Direktorat za medije, Direktorat za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i promociju i razvoj kreativnih industrija, Kancelarija za UNESCO i stručne službe. Prema odredbi člana 16 Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. list CG”, br. 87/18, 02/19, 38/19, 18/20), Ministarstvo vrši poslove uprave koji se odnose na razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, zaštitu, očuvanje, valorizaciju i prezentaciju kulturne baštine, zatim na razvoj kreativnih industrija, medija, ostvarivanje javnog interesa u kulturi, pripremu predloga zakona, drugih propisa i opštih akata iz oblasti kulture, kao i izradu i sprovođenje strategija i programa razvoja kulture, istraživanja u kulturi, obezbjeđivanje materijalne osnove, uslova i podsticajnih mjera za razvoj kulture, kreativnih industrija i medija i još mnoge aktivnosti. Ministarstvo kulture se od 2010. godine nalazi na Cetinju.

Na nivou lokalnih samouprava (opština) aktivnostima u domenu kulture i kulturne baštine bave se nadležni sekretarijati (za kulturu, društvene

⁷⁸ Malbaša, P. (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, 20.

djelatnosti i slično), dok u Kotoru postoji poseban Sekretarijat za zaštitu prirodne i kulturne baštine, usljed potrebe organizacije aktivnosti na zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora od strane Uneska.

*

Nadamo se da će postojeći zakonodavni i javni sistem zaštite kulturne baštine, zahvaljujući novim zakonskim okvirima i institucijama, a prije svega zalaganju stručnjaka iz ove oblasti, zajedno s brojnim ostalim akterima od značaja, prevazići nedostatke naslijeđene iz prethodnih državnih uređenja, a sve s ciljem otkrivanja, čuvanja i predstavljanja kulturnog blaga Crne Gore najširoj domaćoj i inostranoj javnosti.

BIBLIOGRAFIJA

DOKUMENTACIJA

- [1] Elaborat o opravdanosti transformacije Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Centra za arheološka istraživanja Crne Gore u Upravu za zaštitu kulturnih dobara i Javnu ustanovu Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Ministarstvo kulture Crne Gore, Cetinje, 2011, 4.
- [2] Informacija o kadrovskim kapacitetima organa i ustanova koji se bave zaštitom i očuvanjem kulturne baštine, Ministarstvo kulture Crne Gore, Cetinje, 2018.

OBJAVLJENI IZVORI I PROPISI

- [1] Бргуљан, Владимир, *Извори сјоменичкој њрава у Јујославију*, Службени гласник, Београд, 2000.
- [2] Malbaša, Predrag, Samardžić, Tijana (prir.), *Kultura i pravo. Knjiga: 3: Međunarodni propisi*, Pomorski muzej Crne Gore, Kotor, 2008.
- [3] Miranović, Anastazija, Malbaša, Predrag, Berkuljan, Aleksandar, *Priručnik: Zbirka osnovnih i srodnih propisa za muzejsku, arhivsku i bibliotečku djelatnost*, Narodni muzej Crne Gore, Cetinje, 2019.
- [4] Samardžić, Tijana, Malbaša, Predrag (prir.), *Kultura i pravo: Knjiga 1: Stari propisi*, Pomorski Muzej Crne Gore, Kotor, 2008.
- [5] Samardžić, Tijana, Malbaša, Predrag (prir.), *Kultura i pravo: Knjiga 2: Važeći i srodni propisi*, Pomorski Muzej Crne Gore, Kotor, 2008.
- [6] Tomić, Stevan, *Pravni sistem zaštite spomenika kulture u SFR Jugoslaviji: zbirka saveznih, republičkih i međunarodnih propisa*, Stalna konferencija gradova Jugoslavije, Sekcija za zaštitu spomenika kulture, Beograd, 1968.

LITERATURA

- [1] Bajo, Jasmina, „Pregled istorijata bibliotekarstva u Kotoru”, u: Mitrović, Katarina (ur.), *Knjiga o Kotoru: Kolekcija novih tekstova o istoriji najzagonetnijeg grada na Jadranu*, Magelan Press, Beograd, 2014, 109–121.
- [2] *Bokeljska mornarica: 1210 godina istorije, dubovnosti i kulture* (katalog izložbe), Pomorski muzej Crne Gore, Kotor.
- [3] Brajović, Saša, *Njogoševo veliko putovanje: Meditacije o vizuelnoj kulturi Italije*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2015.
- [4] Бргуљан, Владимир, „Зачеци споменичког права у средњовјековним приморским градовима Котору и Будви”, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru* XXXIX–XL, Kotor, 1991/1992, 229–238.
- [5] Бргуљан, Владимир, *Споменичко љраво*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 2006.
- [6] Вујошевић, Станислав Р. „Проблеми заштите покретних споменика културе у Црној Гори”, у: Мијовић, Павле (ур.), *Защити́та споменика културе у Црној Гори: Радови са савјетовања: Тишограг, 27. мај 1986. и 8. и 9. октобар 1987.* Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 1992, 53–84.
- [7] Вујошевић, Станислав, „Улога музеја у служби заштите споменика културе у Црној Гори”, *Старине Црне Горе* VI, Цетиње, 1978, 125–131.
- [8] Драгићевић, Ристо Ј., „Државни музеј на Цетињу”, *Историјски записи* XIII, 1–2, Титоград, 1957, 62–98.
- [9] Ђурашевић Миљчи, Dragica, „Nastavno-naučni i pedagoški rad Pavla Mijovića”, u: *Portreti: Pavle Mijović (1914–1996)*, Matica crnogorska, Podgorica, 45.
- [10] Јокановић, Милена Б., *Кабинетни чудеса у свету уметности: Употреба историјских модела колекционирања у савременој уметничкој пракси* (докторска дисертација), Београд, 2017.
- [11] Јовановић, Мiodrag, *Zaštita spomenika kulture* (autorizovana skripta za studente Filozofskog fakulteta UB), Beograd, 1976.
- [12] Kaljanac, Adnan, *Historija arheologije: U potrazi za prošlošću*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2014.
- [13] Krstić, Branislav, Pajović, Dušan, *Zakonodavstvo urbanizma, arhitekture, baštine, čovjekove sredine, prostornog uređenja*, Naučna knjiga, Beograd, 1987.
- [14] Krstić, Branislav, *Zakonodavstvo arhitektonske baštine*, Republički zavod za proučavanje spomenika kulture Srbije, Beograd, 2006.
- [15] Лакић, Зоран, „Политика заштите културног наслеђа у НОР-у”, *Старине Црне Горе* VI, Цетиње, 1978, 107–112.
- [16] Malbaša, Predrag (ur.), *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, Ministarstvo kulture i medija, Podgorica, 2006.
- [17] Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 1. Papa je 1462. zabranio rušenje antičkih gradova”, *Pobjeda* 18294 (26. novembar 2016), Podgorica, 2016, 20.
- [18] Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 2. Zidove Bijarde krasilo je mnoštvo sablji i mačeva”, *Pobjeda* 18295 (27. novembar 2016), Podgorica, 2016, 19.

- [19] Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 3. Kako je antički sarkofag donešen u prijestonicu”, *Pobjeda* 18296 (28. novembar 2016), Podgorica, 2016, 14.
- [20] Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 4. Prvo istraživanje Duklje preuzeo je Kovalevski”, *Pobjeda* 18297 (29. novembar 2016), Podgorica, 2016, 21.
- [21] Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 5. Vuk Karadžić je iznio puno rukopisnih knjiga”, *Pobjeda* 18298 (30. novembar 2016), Podgorica, 2016, 23.
- [22] Malbaša, Predrag, „Zaštita kulturnih dobara u Crnoj Gori do 1918. 6. Mauzolej Danilu, jedan od rijetkih koji je preživio”, *Pobjeda* 18299 (1. decembar 2016), Podgorica, 19.
- [23] Marković, Čedomir, *Arheologija Crne Gore*, CID, Podgorica, 2006.
- [24] Marović, Milan, „Galerija umjetnosti nesvrstanih zemalja ‘Josip Broz Tito’”, *Informatica museologica* 20, 3–4, Zagreb, 1989, 47–48.
- [25] Марковић, Чедомир, „Заштита споменика културе у Црној Гори (историјат развоја, садашње стање, перспектива)”, *Библиографски вјесник* 1–2–3, Цетиње, 2005, 67–84.
- [26] Medin, Dušan, Vlahović, Dobrila, „Spomen-obilježja u Crnoj Gori s osvrtom na normativnu i institucionalnu zaštitu”, *Limes plus: časopis za društvene i humanističke nauke* XVI, 1–2/2019, Beograd, 2019, 131–147.
- [27] Медин, Душан, „Прилог познавању правног оквира заштите и очувања културне баштине у Црној Гори до Другог свјетског рата”, у: Митровић, Јован (ур.), *Учењаци сџаринари, археолози: Археологија у свјетлу сојистичке историје* (зборник радова), Српско археолошко друштво, Београд, 2019, 21–54.
- [28] Medin, Dušan (prir.), *Radovi o antičkoj Budvi: 1938–1940*, JU Muzeji i galerije Budve, Budva, 2018.
- [29] Novaković, Predrag, *Historija arheologije u novim zemljama Jugoistočne Evrope*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2015.
- [30] Палавестра, Александар, *Културни контексти археологије*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.
- [31] Раповић, Драгутин, „Циљеви и резултати културне политике SR Crne Gore”, *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 59, Podgorica, 2014, 171–224.
- [32] Попадић, Милан, *Време прошло у времену садашњем: Увод у студије баштине*, Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015.
- [33] Радојковић, Бојана, „Покретни споменици културе и њихова заштита”, *Сџарине Црне Горе* VI, Цетиње, 1978, 33–38.
- [34] Rastoder, Šerbo, „Umjesto uvoda”, u: Rastoder, Šerbo, Adžić, Novak, *Moderna istorija Crne Gore 1988–2017: Od prevrata do NATO pakta: Knjiga I*, Daily Press — Vijesti, Podgorica, 2020, 45–50.
- [35] Roganović, Stanko, *Otuđivanje kulturnih dragocjenosti iz Crne Gore*, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Matica crnogorska, Zagreb–Podgorica, 2008.
- [36] Tomić, Stevan, *Pravna zaštita spomenika u Jugoslaviji*, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, Beograd, 1958.

DIGITALNI IZVORI

- [1] Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, www.canu.me.
- [2] Državni arhiv Crne Gore, www.dacg.me.
- [3] Istorijski institut Univerziteta Crne Gore, www.ucg.ac.me/ii.
- [4] Uprava za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore, www.uzkd.mku.gov.me.
- [5] JU Biblioteka za slijepe Crne Gore, www.bzscg.net.
- [6] JU Centar savremene umjetnosti Crne Gore, www.csucg.co.me.
- [7] JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, www.ckacg.me.
- [8] JU Crnogorska kinoteka, www.kinoteka.me.
- [9] JU Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević”, www.nb-cg.me.
- [10] JU Narodni muzej Crne Gore, www.mnmuseum.org.
- [11] JU Pomorski muzej Crne Gore, www.museummaritimum.com.
- [12] JU Prirodnjački muzej Crne Gore, www.pmcg.co.me.
- [13] Ministarstvo kulture Crne Gore, www.mku.gov.me.
- [14] Službeni list Crne Gore, www.sluzbenilist.me.
- [15] Katalog propisa: Enciklopedija crnogorskih propisa (Pravni ekspert d. o. o. Podgorica).

Dušan MEDIN

NORMATIVE AND INSTITUTIONAL FRAMEWORKS OF
CULTURAL HERITAGE PROTECTION IN MONTENEGRO:
HISTORICAL OVERVIEW AND CONTEMPORARY PRACTICES

Summary

The topic of this research refers to the cultural heritage of Montenegro, considered through the prism of normative and institutional framework. For a better understanding of this topic in the contemporary context, it is necessary to consider its historical development from the late Middle Ages to the modern times. The paper will also cover actual legislation and regulations which fully or partially regulate issues of interest to cultural heritage — from the Constitution (2007), through laws, ratified international conventions to various laws and by-laws. It will also consider the extensive network of public institutions (state and municipal) which deal to a greater or smaller extent with different forms of protection of cultural heritage: state government authorities, local government authorities and especially national and municipal cultural institutions. Due to diverse and complex nature of the topic, the paper is constricted to the public sector and the said institutional levels, while consideration of other significant stakeholders in the cultural heritage protection in Montenegro will mostly be excluded, like those in the field of education, science, religion, media, entrepreneurship, NGOs, collectors, individuals etc.

Key words: protection of cultural heritage, cultural policies, legislation, state government, local self-government, public cultural institutions, Montenegro